

COVID-19 PANDEMIYASINING BUTUN DUNYO BO'YLAB RAQAMLI IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Mansurov Zikriyo Muxsinjon o'g'li

JIDU magistranti. zakmansuriy@gmail.com

+998 94 0844445

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.7962328>

ARTICLE INFO

Received: 14th May 2023

Accepted: 22th May 2023

Online: 23th May 2023

KEY WORDS

COVID-19, raqamli iqtisodiyot, tashqi va ichki muammo, Videokonferensaloqa, deokonferensaloqa karantin cheklovlari.

ABSTRACT

Mazkur maqolada muallif COVID-19 davrida raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'siri xususida xorij manbalaridan olingan statistik ma'lumotlar tahlil qilinib, tizimlashtirilgan.

“COVID-19 pandemiyasi 2008 yildagi moliyaviy inqirozga qaraganda uch barobar ko'proq iqtisodiy zarbaga olib keldi. Yevropa va rivojlanayotgan bozorlar iqtisodiy nuqtayi nazardan qattiq aziyat chekdi. Biroq eng yomoni ortda qolgan bo'lishi va pandemiyadan keyin avvalgiga qaraganda “yashilroq” iqtisodiyot vujudga kelishi mumkin”, – deb hisoblamoqda Londondagi “IHS Market” bosh iqtisodchisi Nariman Mehravesh¹.

COVID-19 pandemiyasi dunyoda katta ta'sir ko'rsatgan va uning iqtisodiyotga ta'siri katta bo'lgan muhim voqealardan biridir. Pandemiya qarshi kurash maqsadida ko'plab davlatlar karantin va cheklanishlar qo'ygan va bu holat iqtisodiyotga katta ta'sir ko'rsatgan. Bu holatda, raqamli iqtisodiyot ham qiziqarli muammolar bilan yuzlashgan.

Raqamli iqtisodiyot, ma'lumotlar va kompyuterli yordam berish usullari yordamida iqtisodiyot yo'nalishlari, tahlillari va boshqa jarayonlari bilan shug'ullanadi. COVID-19 pandemiyasi, raqamli iqtisodiyotni o'z ichiga olgan holda, raqamli iqtisodiyotning o'rni va ahamiyatini ko'paytirgan. Ushbu davrida, ko'plab iqtisodiyot sohasida ish faoliyatining to'xtatilishi yoki kuchayishi, katta miqdorda ish o'rniga yo'l qo'ymaydigan ishchilar sonining ko'payishi, korxonalar faoliyatini to'xtatishi yoki kuchaytirishi, o'zaro aloqalar va xarajat kengaytirish talablari ko'payishi kabi qiyinchiliklar ko'rsatildi. Raqamli iqtisodiyot esa, bu holatlarda ma'lumotlarni to'playish va tahlil qilish, iqtisodiyotning muammolari va erkinlashtirish yollari haqida ko'rsatmalarni tuzish, shuningdek, iqtisodiyotni monitoring qilish va boshqa jarayonlarda xizmat ko'rsatishda yordam berish imkoniyatini yaratdi. Bunday holatda, raqamli iqtisodiyotning pandemiyaga qarshi kurashda ahamiyatli ekanligiga e'tibor berish, iqtisodiyot sohasidagi muammolarni yechishda yuqori samaradorlik ko'rsatishi

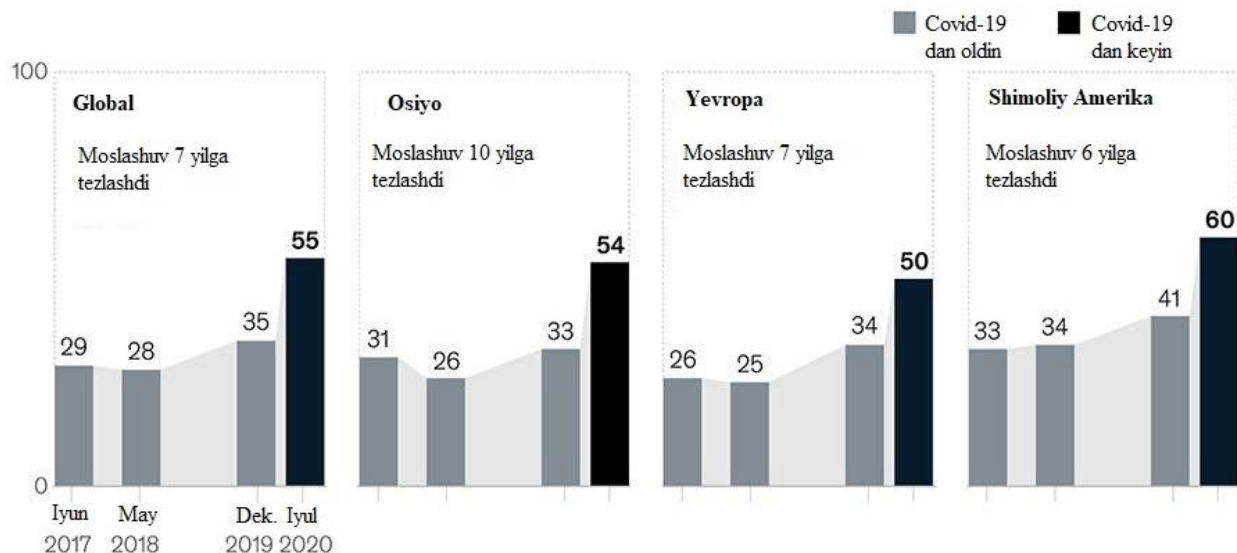
¹ <https://www.weforum.org/podcasts/world-vs-virus/episodes/what-has-covid-done-to-the-global-economy-with-nariman-behravesh-ihs-markit-chief-economist>

va iqtisodiyotning ijobiy yondashuvini ko'paytirishi mumkin. Bu narsa, pandemiya davrida iqtisodiyot sohasidagi barcha taraflarning qo'llab-quvvatlashi tufayli raqamli iqtisodiyotning keng foydalanishiga olib kelgan, va bu sohadagi muammolarni yechishda ham yordam berishga imkoniyat yaratilgan.

Statisik ma'lumotlarga to'xtaladigan bo'lsak, pandemiya boshlangan davrdan hozirga qadar butun dunyo bo'ylab qariyb 765,222,932 tadan ortiq koronavirus holatlari va 6,921,614 tadan ortiq o'lim holatlari qayd etildi, shu bilan birga dunyo bo'ylab 13 344 302 744 ga yaqin vaksina ishlab chiqarildi². Mahalliy va milliy karantinlar, ijtimoiy ajratish choralari, hukumat tomonidan boshqariladigan chegaralarni yopish va karantinlar qatori ko'plab firmalarni qisqa vaqt ichida o'z biznes modellarini moslashtirishga majbur qildi. Ushbu vaziyatdan kelib chiqib ikkita masala paydo bo'ldi:

- tashqi muammo – firmalar, mijozlar, yetkazib beruvchilar va boshqa manfaatdor tomonlar bilan qanday aloqada bo'ladi;
- ichki muammo – firmalar xodimlarni va ish beruvchi - xodim munosabatlari yo'lga qo'yish.

Bu esa butun dunyo e'tiborini aynan ushbu virus bilan kurashish hamda keltirib chiqarishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlarining oldini olish harakatlarga qaratdi. Ayni shunday davrda raqami texnologiyalarga bo'lgan talab keskin darajada oshdi hamda uning hayotimizdagi ro'li faqatgina sanoatda emas balki ijtimoiy hayotimizda ham beqiyos ekanligi sezildi. "McKinsey & Company" tadqiqotiga ko'ra, korxonalar Covid-19 ga javoban raqamli tashabbuslarining tezligi va muvaffaqiyati bilan hayratda qoldirdi. O'rtacha hisobda raqamli takliflar bir necha oy ichida yetti yillik taraqqiyotga erishdi. Masalan quyidagi diagrammada global miqyosda yuz bergan o'zgarishlar aks ettirilgan³.

- grafik. Kovid - 19 davrida mintaqalar miqyosida raqamli texnologiyalarga o'tish tendensiyasi.

Ushbu o'zgarishlar quyidagi sohalarda aks etgan:

² <https://covid19.who.int/>

³ <https://www.consultancy.uk/news/26372/covid-19-has-accelerated-digital-transformation-by-seven-years>

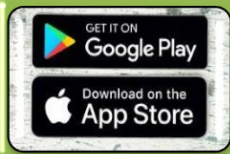
Elektron tijorat

- Digital Commerce 360 ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida onlayn xaridlar ko'paydi, elektron tijorat savdosi 2020 yilda 44 foizga oshgan

Teletibbiyotdan foydalanish

- Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazlari ma'lumotlariga ko'ra, pandemiya davrida teletibbiyotdan foydalanish keskin oshdi, 2020-yil mart oyida teletibbiyot xizmatiga murojaat qilishlar soni 2019-yilning shu davriga nisbatan 154 foizga oshgan

Ilovalar yuklab olish

- App Annie hisobotiga ko'ra, 2020-yilda dunyo bo'ylab ilovalarni yuklab olish 218 milliardni tashkil etib, rekord darajaga yetdi.

Video konferensiyalar

- Zoom kabi videokonferens aloqa ilovalari foydalanishda katta o'sishni kuzatdi, kompaniya 2020-yil aprel oyida yig'ilish ishtirokchilarining kunlik cho'qqisi 300 millionni tashkil etgani haqida xabar berdi.

Ushbu davrda kompaniyalar ozlarining faoliyatini pandemiyadan oldingi davrga qaraganda qariyb uch baravar oshirgan holda o'z ish faoliyatlarini 80% ini raqamli texnologiyalar asosida olib borganlar. Raqamlashtirish borasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Masofaviy ish hayotiga moslashish dasturlari samaradorligi haqida yetarlicha tadqiqotlar mavjud. Moslashuvchan masofaviy ish tartibini amalga oshiradigan kompaniyalar quyidagilardan foyda olishlariga ishonishadi:

- Hosildorlikning oshishi;
- Xodimlar almashinuvining pasayishi;
- Iste'dodlarni jalb qilish qobiliyatini oshirish;
- Kasallik kunlarining qisqarishi;
- Qo'shimcha xarajatlarni kamaytirish;

Raqamlashtirish pandemiyaning salomatlik va iqtisodiy ta'sirini yumshatish imkonini bergan bo'lsa-da, raqamli yechimlardan foydalanishda ko'plab qiyinchiliklarga duch keldi. Birinchi va eng e'tiborlisi shundaki, jismoniy shaxslar, korxonalar va mamlakatlar pandemiya bilan kurashish uchun teng darajada jihozlangan emas. Eng zaif qatlamlar raqamli iqtisodiyotdan foydalanish imkoniyatlari cheklangan.

Global COVID-19 koronavirus pandemiyasining iqtisodiy zarari qanday bo'lganini aniq aytish qiyin bo'lsa-da, bu global iqtisodiyotga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatdi. 2020 yil davomida dunyoning umumiy yalpi ichki mahsuloti (YaIM) 3,4 foizga kamaydi. Bu raqamni istiqbolga qaratadigan bo'lsak, 2020-yilda jahon yalpi ichki mahsuloti 84,54 trillion AQSh dollariga yetdi⁴, ya'ni iqtisodiy o'sishning 3,4 foizga pasayishi ikki trillion dollardan ortiq iqtisodiy mahsulot yo'qotilishiga olib keladi. Biroq, jahon iqtisodiyoti dastlabki zarbadan tezda qutulib,

⁴ <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2022/brief/chapter-1-introduction-the-economic-impacts-of-the-covid-19-crisis>

2021 yilda yana ijobiy o'sish darajasiga yetdi. O'sha yili u 92,3 trillion AQSH dollariga yetdi va kelgusi yillarda Rossiyaning Ukrainadagi urushiga qaramay, o'sishda davom etishi kutilmoqda. 2022 yil fevralidan beri va uning jahon iqtisodiyotiga ta'siri iqtisodiy o'sishga to'sqinlik qilishi mumkin. Koronavirus tarqalishidan keyin global fond bozorlari ham keskin pasayishlarga duch keldi, ammo ular yo'qotishlardan tezda qutulishga muvaffaq bo'lishdi. Dow Jones 2020-yil 16-martda o'zining bir kunlik eng yirik yo'qotishini e'lon qildi, bu atigi to'rt kun avval o'rnatilgan 2,300 balldan oldingi rekordini ortda qoldirdi.

COVID-19 pandemiyasi turli soha va tarmoqlarga turlicha ta'sir ko'rsatdi. Dunyo bo'ylab davlatlar o'z chegaralarini yopib, sayohatga cheklovlar qo'yganligi sababli, ayniqsa sayohat va turizm sanoatiga katta ta'sir ko'rsatdi. Sayohat cheklovlari butun dunyo bo'ylab parvozlar sonining keskin kamayishiga olib keldi.

Xulosa sifatida, quyidagi jadvalda biz Covid-19 ni raqamlashtirishning drayveri sifatida ta'sirini ko'rishimiz mumkin⁵.

Covid-19dan oldin	Covidning ta'siri	Jahon iqtisodiyotidagi yangi voqealiklar
<ul style="list-style-type: none">Masofaviy ishlash va "qog'ozsiz tashkilot" ga o'tish uchun moliyaviy va xarajatlar bosimiHam davlat, ham xususiy tashkilotlarda qog'ozga asoslangan jarayonlar, protseduralar va tartiblarni elektronga ko'ra kengroq qamrab olish.Videokonferensaloqa va onlayn uchrashuv platformalarini qamrab olish.	<ul style="list-style-type: none">Ko'pgina tashkilotlarni masofaviy ishlashga o'tishga majbur gildi va tobora "qog'ozsiz tashkilot" ga avlandi.Qog'ozdan elektronga asoslangan jarayonlar, protseduralar va tar-tiblarga tez o'tish.Ichki va ichki savohatlar va ijtimoiy masofaviy cheklovlar firmalarni yuzma-yuz emas, balki onlayn ishlashga maibur qildi. Shunga qaramay videokonferensaloqa va onlayn uchrashuv platformalari orqali karantin cheklovlari va ta'siri yengillashtirildi.	<p>Raqamlashtirish muhim deb qarala boshladi. Raqamlashtirish va elektron tranzaksiyalar uchun infratuzilma va shart-sharoitlarni yanada rivojlan-tirish. Moliyaviy operatsiya-larda raqamli texnologiyalar-ning o'rnini yanada oshirish asosiy masala sifatida ko'ri-la boshladi.</p>

⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8437806/#b0465>